

Södertörns högskola | Lärarutbildning mot yngre åldrar, 210hp
Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap avancerad nivå
Höstterminen 2011

Läromedelsgranskning

En kvalitativ studie om alternativa religioner i
några av gymnasiets läromedel

Av: Karol Dayana Valderas
Handledare: Torkel Lindquist

Abstract

Textbooks are the most dominant literature used in schools and are therefore an important source of information. Consequently, it is crucial that these are not misleading or biased and maintain a high quality along with a strict concordance to the School Department's curriculum. The aims of this study have been to examine how Mormons, Jehovah's Witnesses and Hare Krishna are presented in four religion textbooks used in senior high schools, as well as to examine what type of knowledge is being presented in terms of epistemology. In addition, the aim has been to examine which religions are being presented and considered as alternative religions and appraise how much space they are granted in textbooks and discuss this in terms of concordance with curriculums.

As a method I have chosen a qualitative content analysis and since it has been of interest to observe similarities and differences between the textbooks it is a comparative study. This study has an epistemological standpoint, which will be a crossing of positivism and hermeneutics.

The results showed that some religions, including the study's three focal religions, were considered alternate in all of the textbooks. How often they were included varied and when they did they had limited space and would often have negative associations. Some textbooks expressed a positivistic epistemology, a type of knowledge that presented the alternate religions in terms of conclusive truths and facts. A presentation that appeared one-sided and it could be questioned how well it represented the actual beliefs of the members of the religions. Other textbooks conveyed a more hermeneutic view where understanding and versatility were stressed, a view that is more in line with curriculums.

Conclusively, the results showed that some of the textbooks are not meeting the standards the School Department have set forth in their curriculum for religion. Since textbooks are the most dominant literature they ought to have a leading position when constructing fundamental values for the students. However, when schools and textbooks are not expressing the same values a conflict emerges, a conflict that is not getting the attention it should and whose consequences are yet to be studied.

Nyckelord: Läromedel, alternativa/nya religioner, sekt, religion

Key words: Textbook, alternate/new religions, sect, cult, religion

Title: Textbook review – A qualitative study on alternate religions in high school textbooks

Period: Autumn term 2011

Author: Karol Dayana Valderas

Tutor: Torkel Lindquist

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställningar	5
1.2 Centrala begrepp och definitioner	5
1.2.1 Religion	5
1.2.2 Ny/alternativ religiös rörelse eller sekt?	6
1.2.3 Läromedel	8
1.3 Bakgrund	8
1.3.1 Religionsämnets historia	8
1.3.2 Religionsämnets syfte	9
1.3.3 Läromedel	10
2. Tidigare forskning	11
3. Tillvägagångssätt	13
3.1 Material och avgränsningar	13
3.2 Allmänt om metod	13
3.3 Mitt val av metod	14
3.4 Kritisk reflektion	15
4. Teoretisk ram	15
4.1 Kunskapssyn	15
5. Resultat - Analys av läromedlen	17
5.1 Vilka alternativa religioner presenteras i läromedlen och hur mycket utrymme får de?	17
5.2 Vilken kunskap förmedlas och hur framställs Mormoner, Jehovas Vittnen och Hare Krishna i läromedlen?	19
5.3 Läroplan och kursplan i förhållande till läromedlen	25
5.4 Sammanfattning av analys	27
6. Avslutande Diskussion	28
6.1 Slutsatser och reflektion	28
6.2 Lärarutbildningen och lärarna	31
6.3 Vidare forskning	31
Käll- och litteraturförteckning	32

1. Inledning

Skolverket har som uppgift att se till att statens intentioner följs genom att utvärdera den verksamhet och ansvar som skolan bedriver. Läromedlen i form av tryckta böcker spelar en viktig roll i skolans arbete, det är den dominerande litteraturen för de allra flesta eleverna och därmed en viktig kunskapskälla. Det blir därför av vikt att dessa läromedel håller en hög kvalitet samt ser till att de intentioner som finns i läroplanen följs och att de inte är vilseledande eller ensidiga. Tidigare fanns det en speciell nämnd som granskade de läromedlen som skulle användas i skolan. Granskningens resultat publicerades sedan vilket blev till hjälp när läromedel skulle väljas. Sedan skolverket tagit över har denna granskning dock minskat kraftigt. De som nu väljer läromedel hänvisas till de olika förlagens information där de är utformade på ett sätt för att sälja (Motion 1992/93: Ub433).

Jag har emellertid funnit en granskning som visar att läromedel har en alltför onyanserad och stereotypisk beskrivning som medför att många studenter känner sig kränkta och diskriminerade (Härenstam, 2006). Läromedlen genomsyras exempelvis av en manlig och heterosexuell normativitet, ensidiga bilder av muslimer presenteras och nationella minoriteter såsom romer och samer får inget eller för lite utrymme i läromedlen. I denna granskning så nämns inte de alternativa religionerna Jehovas vittnen, Mormoner och Hare Krishna, därför ämnar jag i denna studie inrikta mig på just dessa religioner (Ibid.).

Enligt de grundläggande värden som beskrivs i Lpf 94 ska utbildningen och därmed läromedel förmedla respekt för mänskliga rättigheter och de demokratiska värderingarna som det svenska samhället vilar på. Människolivets okränkbarhet, integritet och frihet samt alla människors lika värde tas även upp i läroplanen. Skolan skall befrämja förmåga till inlevelse och förståelse för andra människor. Ingen skall behöva utsättas för diskriminering på grund av etnisk tillhörighet, kön, religion eller annan trosuppfattning, ålder, sexuell läggning, funktionsnedsättning eller annan kränkande behandling. Intolerans och främlingsfientlighet måste mötas med aktiva insatser, kunskap och öppna diskussioner (Lpf 94, s. 3-4).

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilka religioner som betraktas som alternativa, hur dessa framställs i några av gymnasiets läromedel samt vilken typ av kunskap som förmedlas. Studien har för avsikt att undersöka alternativa religioner i allmänhet men även fokusera på tre stycken, Mormoner, Jehovas vittnen och Hare Krishna. Jag har valt att fokusera på dessa tre dels på grund av personliga erfarenheter och dels för att det råder en kunskapslucka inom läromedelsgranskning gällande dessa tre religioner. Jag inser dock att i och med att jag inkluderar dessa tre religioner i en studie om alternativa religioner så är jag delaktig i att klassificera dem som alternativa religioner. Likaledes vill jag undersöka hur mycket utrymme alternativa religioner får i läromedlen samt undersöka huruvida detta lever upp till de mål som formuleras i kurs- och läroplaner. Av intresse är även att jämföra de fyra läromedlen med dessa syften som utgångspunkt.

Jag kommer utgå från följande frågeställningar som både gäller alternativa religioner i allmänhet men även för studiens tre fokusreligioner, nämligen Mormoner, Jehovas vittnen och Hare Krishna:

*Vilka religioner presenteras som alternativa religioner och hur mycket utrymme får de i böckerna?

*Hur framställs alternativa religioner och vilken kunskap förmedlas om dem?

*Hur överensstämmer detta med kursplan och läroplanens mål och riktlinjer?

*Vilka likheter och skillnader finns i de olika läromedlen?

1.2 Centrala begrepp och definitioner

Här nedan kommer jag att redogöra för tre centrala begrepp som jag finner relevanta i mitt arbete. Dessa begrepp är religion, ny/alternativ religiösrörelse, sekt och läromedel.

1.2.1 Religion

I boken *Söka svar, religionskunskap* skriver författarna att det inte är lätt att definiera begreppet religion, begreppet kan rymma många olika betydelser och ge olika associationer (Flennegård m.fl, 2003, s. 16).

Det finns många olika definitioner på religion, man skiljer emellertid mellan funktionella och innehållsliga definitioner. Innehållsliga definitioner beskriver religionen utifrån och utgår från religionens innehåll i form av lära, tro, riter, traditioner, heliga skrifter, organisation och etik. De funktionella definitionerna däremot, beskriver religionen inifrån och utgår mer från vad religion kan fylla för funktion hos en människa. Det kan till exempel handla om att det ger mening, styrka,

gemenskap och tröst.

Vidare skriver författarna att det är lättast att beskriva religion utifrån och hur dess innehåll tar sig uttryck för att på så sätt kan definitionen passa in i de flesta religiösa former. ”En sådan innehållslig definition kan lyda: Tro på en gudomlig verklighet som människan ser sig vara beroende av och därför försöker sätta sig i förbindelse med genom religiösa handlingar” (Ibid, s. 16, 18).

Att beskriva religionen inifrån är dock mycket svårare än att beskriva religion utifrån. Det blir svårare att beskriva något genom människors personliga upplevelser. Författarna menar att sådana definitioner blir oftast ottydliga och omfattande och att även sådant som inte är religion kan passa in. En funktionell definition kan lyda: ”Något som ger människan en känsla av mening och trygghet, svar på existentiella frågor och gemenskap med andra människor”. Författarna påpekar dock att religion handlar om både det inre och det yttre och att religion inte är något statiskt utan i ständig utveckling precis som en människas personliga tro är. Människan och religionen växer och lever i ett ständigt samspel (Ibid, s. 18). Jag kommer i min uppsats utgå från en innehållslig definition som handlar om tro på en gudomlig verklighet som människan förbinder sig med genom olika religiösa handlingar. Jag kommer även utgå från Ekstrands definition av religion i sin bok *Religionsvetenskap* som tro på en eller flera gudar (Ekstrand, 2001, s.10–11).

1.2.2 Ny/alternativ religiös rörelse eller sekt?

Här nedan följer en beskrivning av begreppet sekt och nya/alternativa religioner. Dessa är centrala i min uppsats då de religionerna jag har valt att utgå från oftast benämns inom dessa termer. De benämns oftast som sekter i mediala sammanhang med en negativ betoning och ibland som alternativa religioner i mer vetenskapliga texter eller inom forskning. Jag har valt att använda mig av begreppet Mormoner när jag refererar till Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga, vilket är kyrkans officiella namn, detta för enkelhetens skull. Jag inser emellertid att det möjligtvis inte är önskvärt av medlemmarna att benämna dem för mormoner och att det kan ha en negativ association.

”Ny religiös rörelse” introducerades av den brittiska religionssociologen Eileen Barker för att undvika ett starkt värderande begrepp som ”kult” och ”sekt” (Bogdan, 2009, s. 540). Barker menar att nya/alternativa religiösa rörelser inte kan generaliseras eftersom det enda dessa har gemensamt är att de benämns nya/alternativa religiösa rörelser och/eller sekter men att de skiljer sig åt på många olika sätt bl.a. i tro, traditioner, ursprung, ledarskap, livsstil, organisation och attityder (Wilson & Cresswell, 2001, s. 20).

Författaren Bogdan skriver i boken *Det mångreligiösa Sverige* att det är problematiskt att ha dessa värderande begrepp som ”sekt” och ”kult” när man ska förstå olika rörelser som till exempel Hare Krishna rörelsen och Scientologikyrkan eftersom dessa begrepp kan ha en negativ innebörd och att det är någonting destruktivt och farligt. Många av dessa nya religiösa rörelser ser sig inte själva som ”nya” utan menar istället att de är gamla och uråldriga rörelser. Det är vanligt att många av dessa rörelser menar sig gå tillbaka ända till ”ursprunget” och hur det egentligen var en gång i tiden. Jehovas Vittnen och Mormoner till exempel ser sig företräda en genuin och ursprunglig kristendom (Bogdan, 2009, s. 540). Bogdan skriver vidare att den amerikanske forskaren J. Gordon Melton som bland annat har forskat mycket kring New Age och nya religiösa rörelser har lyft fram tre kännetecknande faktorer för dessa rörelser. Den första är att dessa är både socialt och kulturellt marginaliserade, de är ofta kritiska till samhället men samtidigt söker de legitimering och acceptans. Den andra faktorn är att dessa skiljer sig åt från de dominerande religiösa institutionerna när det gäller praxis och lära. Detta blir dock mer problematiskt när vissa rörelser har en kristen grund, vart ska gränsen gå för vad som är kristendom eller vad som är en ny tolkning? Den sista faktorn är att nya religiösa rörelser saknar god kontakt med det övre skiktet i samhället, både inom religiösa som politiska och intellektuella dimensioner. Dessa tre faktorer klarlägger att det är socialt marginaliserade grupper (Ibid., s. 541-542).

I antologin *Nya religioner* drar författaren Christopher Partridge en skiljelinje mellan begreppet sekt och nya religiösa rörelser. Nya religiösa rörelser används synonymt med alternativa religioner/rörelser och marginella religioner/rörelser. Han menar att det är svårt eller till och med omöjligt att klassificera nya religiösa grupper eftersom grupper som kanske har setts som en sekt en gång i tiden kan senare bli trossamfund. Sekter definierar han som frivilliga organisationer som kännetecknas av att de ställer väldigt höga krav på medlemmarna, de har auktoritet och håller sig isolerade. Kan inte medlemmarna leva upp till de olika kraven som ställs kan detta ofta leda till uteslutning (Partridge, 2005, s. 16-18).

Peter Åkerbäck som är filosofie doktor på Stockholms Universitet skriver i sin avhandling *De obeständiga religionerna* (2008) att just ordet sekt är förknippat med något negativt och att det förknippas med något helt annat än religion. Han poängterar att i mediala sammanhang tillskrivs sekter med stereotypa egenskaper och att de skillnader som faktiskt finns osynliggörs (Åkerbäck, 2008, s. 46-47).

Som ni märker visar exemplen att det är svårt att definiera dessa begrepp, många gånger används de synonymt med varandra och ibland vill man dra en skiljelinje mellan dessa. Jag kommer i mitt arbete utgå från alternativa religioner när jag skriver om Mormoner, Jehovas vittnen och Hare Krishna då jag

anser att sekt oftast förknippas med något negativt. Eftersom jag utgår från definitionen att religion är tro på en eller flera gudar som nämns i boken *Religionsvetenskap* av Ekstrand så innefattar denna definition även dessa alternativa religioner (Ekstrand, 2001, s.10-11).

1.2.3 Läromedel

I sin avhandling *Skolboks-islam* hänvisar Härenstam till läroplanen för grundskolan 80 när han definierar läromedel där det står följande: ”Läromedel är sådant som lärare tillsammans med elever kommer överens om att använda för att nå uppställda mål” (Härenstam, 1993, s. 27).

I Nationalencyklopedin definieras läromedel på följande sätt: läromedel, resurs för lärande och undervisning; traditionellt främst läroböcker, läseböcker, övningsböcker och ordböcker, men även t.ex. kulramar och anatomiska dockor. Numera inbegriper läromedel även digitala resurser för informationshämtning, kommunikation och produktion av multimodala texter samt spel. (Nationalencyklopedin, 2011-11-03). I min uppsats kommer jag att definiera läromedel som läroböcker eller textböcker

1.3 Bakgrund

I avsnittet som följer ges en kortfattad redogörelse för religionsämnets historia. Jag kommer att redogöra för när en objektiv religionsundervisning infördes i svenska skolor, religionsämnets syfte tas även upp i förhållande till kurs- och läroplan och sedan nämns lärobokens uppkomst för att slutligen nämna den problematik som uppstår av kunskapsstypen som förmedlas i läromedlen.

1.3.1 Religionsämnets historia

Det var 1969 som ämnet Kristendoms-kunskap övergick till att istället heta Religionskunskap, eleverna skulle inte längre påtvingas en religion. Därför infördes en objektiv religionsundervisning, i och med att man införde en så kallad objektiv undervisning så tonades även den fostrande delen som ingick i ämnet ner. Detta kan man kalla för religionsämnets födelse i svensk skola (Olivestam, 2006, s. 21–23). Förändringen och utvecklingen i religionsämnet efter 1969 speglar det svenska samhället och blir mer och mer sekulariserat. Hamberg påpekar att det är en minoritet av befolkningen i Sverige som uttrycker en kristen tro och menar istället att människor utvecklar trosföreställningar som är individuella (Bråkenhielm, 2001, s. 60).

Författaren Sven G. Hartman skriver i sin bok *Att undervisa om religion, livsfrågor och etik I skolan* att religionsämnet har haft en stor del i svenska skolans politiska debatt jämfört med andra skolämnen. Det har funnits många olika grupper och representanter som har haft som mål att ta bort en traditionell

undervisning med kristendom i fokus. Exempel på intressegrupper som velat ta bort kristendomsundervisningen hittas i till exempel arbetarrörelsen och olika ateistiska grupper och det har även funnits representanter från Svenska kyrkans håll som har velat behålla en konservativ undervisning. Denna debatt om religionsämnet och utformningen av den har förekommit i samhället på olika plan och bland olika grupper (Hartman, 1994, s. 24). Religionsämnets betydelse lyftes likaledes fram i en gymnasiereform genom att bli ett kärnämne efter ett beslut från riksdagen 1994 och har idag en central roll i undervisningen (Olivestam, 2006, s. 22-23).

1.3.2 Religionsämnets syfte

Olivestam skriver i boken *Religionsdidaktik* att läroplanen uttrycker vilka pedagogiska ansvar läraren har och kursplanen ger anvisningar för de didaktiska målen som läraren ska sträva efter att nå (Ibid., s. 28).

Enligt de grundläggande värden som beskrivs i Lpf 94 ska utbildningen och därmed läromedel förmedla respekt för mänskliga rättigheter och de demokratiska värderingarna som det svenska samhället vilar på. Skolan skall befrämja förmåga till inlevelse och förståelse för andra folk och kulturer. Skolan ska hjälpa eleverna att leva sig in i och förstå andra individers situation. Olika värderingar, uppfattningar ska analyseras och redovisas samt diskutera konsekvenserna. Ingen skall behöva utsättas för diskriminering på grund av etnisk tillhörighet, kön, religion eller annan trosuppfattning, ålder, sexuell läggning, funktionsnedsättning eller annan kränkande behandling. Intolerans och främlingsfientlighet måste mötas med aktiva insatser, kunskap och öppna diskussioner (Lpf 94, s. 3-4, 12). ”Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de framförs. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen ska vara saklig och allsidig.” (Ibid., s. 4). Då dessa värden gäller för utbildningen i allmänhet så bör de således tillämpas på religionsämnets undervisning.

I kursplanen för ämnet Religionskunskap står det att det syftar till att ge möjligheter till eleven ”att reflektera över existentiella och etiska frågor ur olika perspektiv samt till att ge ökad förståelse för att andra kan komma till andra tolkningar än den egna.” (kursplan Religionskunskap).

Utbildningen ska även ge ökad förståelse för människor med olika livsåskådningar och religioner i både det egna samhället i andra delar av världen. Ämnet ska hjälpa dem att utveckla sin förståelse för hur dessa religioner och livsåskådningar manifesterar sig i människors sätt att handla och tänka (kursplan Religionskunskap). Som nämnts ovan, bör all skolans undervisning vara allsidig och saklig, detta gäller då även religionsundervisningen.

Eleverna ska få möjlighet att reflektera över sin identitet, olika livsfrågor och sitt etiska förhållningssätt och ta ställning till moraliska och etiska frågor. Syftet med detta är att eleverna skall utveckla sin personliga livshållning och även förståelse för andra människors sätt att leva och tänka, samt hur människors värderingar hänger ihop med olika religioner och andra livsåskådningar.

Kursplan för religionskunskap A

Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs

”Eleven skall

kunna beskriva och förstå hur religion och livsåskådning tar sig uttryck i människors sätt att tänka och handla

känna till kristendomens och några andra världsreligioners och andra livsåskådningars grundläggande uttrycksformer, tro och idéer

kunna relatera religioners och andra livsåskådningars uttrycksformer, tro och idéer till problemsituationer i vardags- och yrkesliv

kunna samtala om problemsituationer i vardagen och i yrkeslivet utifrån en given etisk och moralisk utgångspunkt

kunna identifiera och ta ställning till sådant som befrämjar eller som strider mot grundläggande värden i samhället

kunna reflektera över andra människors olika sätt att tänka om liv, tro och etik

förstå vad de egna värderingarna betyder för självuppfattningen och för hur man uppfattar människor i sin omgivning”
(kursplan Religionskunskap A).

1.3.3 Läromedel

Lärobokens uppkomst går att spåra redan till 1500-talet, det var under denna tid som boktryckarkonsten utvecklades och religiösa texter sattes framförallt i pränt. På den tiden skulle alla som var döpta i Sverige lära sig bönen ”Fader vår” men i och med tryckteknikens utveckling gick istället denna muntliga tradition till en skriftlig tradition, detta kan sägas vara en tidig form av en lärobok. Men i den allmänna skolan var det inte förrän 1800-talets slut och 1900-talets början som läroboken blev ett grundläggande material i undervisningen (Selander, 1988, s. 15).

Skolan har som uppdrag att ge mer men främst bättre kunskap till eleverna men frågan blir då också vilken kunskap som man ska föra fram. ”Kunskap är någons kunskap”, det som beskrivs som kunskap är det ”som står i läroböckerna” (Härenstam, 2000, s. 120,131-132). Selander menar att vilket

undervisningsmaterial som läraren än väljer att använda så blir detta en fråga om urval, vad är det som anses vara viktigt och vem är det som anser att detta är viktigt? (Selander, 1988, s. 11). Härenstam problematiserar användningen av läromedel i undervisningen eftersom den kunskapen som förmedlas i läromedlen är andrahandskällor där olika perspektiv och information är utvalda av någon. Precis som Selander menar han att de urval som görs av läroboksförfattarna påverkas väldigt mycket av politik, tidsanda och det religiösa klimatet i vårt land, men även författarnas egna värderingar, traditioner och bakgrund påverkar de val av kunskap som de väljer att lyfta fram (Härenstam, 2000, s. 119-120, 133). Härenstam skriver även om hur viktigt det är med saklighet och allsidighet när man granskar läromedlen. Det han menar med saklighet är att man inte får utelämna vissa saker och framhäva andra på det sätt att eleverna får en fel bild av det som framställs. Han menar även att en allsidig bild av religionerna skall ges i läromedlen och att dessa även skildras ur troende människors perspektiv (Härenstam, 1993, s. 193).

Viktigt att känna till är att fram till 1992 fanns det ett institut för läromedelsgranskning (SIL), denna upphörde dock samtidigt som man införde skolverket det finns därför idag ingen central institution som granskar läromedlen (Nationalencyklopedin, 2011-11-03).

2. Tidigare forskning

Om religionskunskap i skolan i allmänhet finns det åtskilligt skrivet men om alternativa religioner finns det ytterst lite, utbudet har därför inte varit så stort. Eftersom materialet har varit väldigt begränsat har jag vidgat mitt perspektiv och sökt på material som har varit så nära alternativa religioner som möjligt och då handlat om läromedelsanalyser i religionskunskap ur ett mer allmänt perspektiv. Jag har dock kommit i kontakt med en artikel skriven av Peter Åkerbäck i tidskriften Religion och livsfrågor där han kritiserar läromedlens framställning inom just detta ämne (Åkerbäck, 2009). Även Jan-Olof Hellsten har skrivit en artikel om hur han anser att olika läromedel väljer att presentera religionsämnet, hans artikel är av intresse för denna uppsats eftersom den även tar upp synen på alternativa religioner och livsåskådningar (Hellsten, 2009).

När det gäller kunskapssyn och läromedel är Kjell Härenstam en viktig forskare och författare som är svår att förbise. Hans avhandling *Skolboks-islam: analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap* (1993) och hans bok *Kan du höra vindhästen? – Religions-didaktik – om konsten att välja kunskap* (2000) handlar om hur religionsböcker skildrar tibetansk buddhism respektive islam. Härenstams fokus har varit att öka förståelsen och belysa de icke-kristna världsreligionerna, i hans forskning har fokus även varit på läromedel och vilken presentation som ges om olika religioner.

Det Härenstam kommer fram till i hans avhandling är att islam ges en negativ bild i många läromedel. Det handlar om islams gudstro, människosyn och islams koppling till konflikter, samt den bilden av islam som en övernationell religion i hela mellanöstern (Härenstam, 1993, s. 271). Sedan riktar Härenstam kritik mot läromedelsförfattare som borde utnyttja de möjligheter som läroplanen ger och då ha fokus på elevernas personliga utveckling istället för att ge etiker och klassifikationer på olika fenomen inom religioner. Han konstaterar att läroplanen ger möjligheter till att fokusera på människosyner, idéer, tankar, visioner etcetera i läromedlen men att den möjligheten inte tas av läromedelsförfattarna. Härenstam påpekar att problemet är författarnas kunskapssyn, den dominerande kunskapssynen i läromedlen går mer ut på att sätta olika etiketter på fenomen och sedan skilja fenomen från andra, en kunskapssyn som leder till att läromedelsförfattarna gör en förenkling av en komplicerad verklighet. Till sist antyder Härenstam att den kunskapssyn som finns i läroplanen och som bygger på förståelse blir en motsättning till den kunskapssyn som finns i läromedlen, som mer bygger på klassifikationer som något statiskt och absolut medan förståelse är något föränderligt och gradvist (Ibid., s. 273-275).

Enligt en undersökning från skolöverstyrelsen från 1968 angående elevernas intresse för religionskunskap, visade det sig att eleverna var mer intresserade av en undervisning med mer diskussioner om deras livsfrågor än en faktabaserad undervisning. Carl Olivestam menar att det idag är en faktabaserad religionsundervisning som fortfarande dominerar, detta trots att kursplaner förespråkar det motsatta (Olivestam, 2006, s. 19).

Det finns en hel del C-uppsatser som just berör religion och läromedelsanalyser men där fokus har inriktats på islam, kristendom, buddhism och samer. En C-uppsats som jag hittade av Paola Palmblad handlar just om alternativa religioner och livsåskådningar och hur dessa presenteras för Gävles högstadiel elever. Hon undersöker hur dessa lyfts fram i undervisningen och utgår mer från intervjuer som hon gör med olika lärare (Palmblad, 2009). I mitt arbete är fokus endast på de läromedel som används för religionskunskap A för gymnasieelever och fastän jag har valt att fokusera allmänt på alternativa religioner har extra fokus lagts på Mormoner, Jehovas vittnen och Hare Krishna. Detta är ett relativt outforskat område och blir således intressant och nödvändigt.

3. Tillvägagångssätt

Här presenteras det empiriska materialet och avgränsningen samt den metod jag använder mig av i mitt arbete. Det är viktigt att vara väl medveten om vilka konsekvenser ett metodval innebär, det har bland annat en avgörande roll för det resultat som kommer att erhållas. Genom att välja en lämplig metod kan dessutom olika metodologiska problem undvikas. Det är därför av stor vikt att känna till den valda metodens svagheter och brister men även styrkor. Kapitlet avslutas sedan med en kritisk reflektion om texttolkning.

3.1 Material och avgränsningar

Jag har valt att granska och analysera fyra stycken böcker från gymnasiet inom religionskunskap, jag har valt att avgränsa det till att endast fokusera på tre mindre religioner som även nämns under rubrikerna ”alternativa religioner eller nyandlighet” dessa är: Jehovas Vittnen, Mormoner och Hare Krishna. Därmed kommer jag inte att ta upp alternativa livsåskådningar eller ideologier som exempelvis feminism och marxism, det skulle bli alldeles för omfattande. Läromedlen som jag kommer att granska är följande:

Ring, B. (2000) *Religion och sånt: religionskunskap kurs A*, tredje uppl., Stockholm: Liber AB

Berlin, I. & Ring, B. (2003) *Religion, del fyra*, andra uppl., Stockholm: Liber AB

Alm, L. (2009) *Religionskunskap för gymnasiet kurs A*, Stockholm: Natur och Kultur

Tollstadius, B. & Öberg, I. (2006) *Mittpunkt Religionskunskap A*, Lund: Studentlitteratur

3.2 Allmänt om metod

Ett kvalitativt synsätt har växt fram ur de humanistiska vetenskaperna med framförallt hermeneutik och fenomenologi som grund, tonvikten läggs på helheten mer än delarna. När man använder sig av en kvalitativ metod vill forskaren förstå resultaten som framkommer och det är forskarens tolkning och uppfattning av den insamlade informationen som är det viktiga. Kvantitativ metod däremot omvandlar informationen till siffror och mängder istället och man vill förklara, förutsäga och generalisera (Holme & Solvang, 1997, s. 76; Stukat, 2005, s. 32). Den kvalitativa metoden kännetecknas av den närhet som finns till källan där forskaren hämtar sin information ifrån (Holme & Solvang, 1997, s. 14). Metoden har sin styrka i att den visar på en totalsituation. Den ger en helhetsbild och ökar förståelse för sociala

processer och sammanhang. Den närkontakt som denna metod skapar medför även att det fås en bättre uppfattning av den enskildes livssituation (Ibid., s. 79). Kvalitativa studier präglas av flexibilitet medan kvantitativa studier präglas av strukturering. Man kan alltså ändra upplägget av undersökningen under genomförandet av undersökningen. Flexibiliteten gäller i förhållande till de olika erfarenheterna som görs under informationssamlings och undersökningsfasen. Upptäcker man till exempel att det glömts bort vissa frågeställningar eller formulerats på fel sätt går detta att rätta till. Planeringen av undersökningen kännetecknas av ”lite” styrning från forskarens sida och av öppenhet för ny förståelse och kunskap (Ibid., s. 80).

3.3 Mitt val av metod

Jag har valt att analysera läromedel i religionskunskap med fokus på alternativa religioner. Målet med läromedelsgranskningen är att se vilken beskrivning och kunskap som ges, vilka likheter och skillnader som finns samt hur detta förhåller sig till den rådande läroplanen. Jag är även intresserad av vilka alternativa religioner som tas upp och hur mycket utrymme dessa får i läromedlen, jag är medveten att detta möjligtvis har en kvantitativ aspekt men det är trots det inte de huvudsakliga frågeställningarna i studien.

Larsen skriver i boken *Metod helt enkelt* att vid kvalitativa undersökningar sker urvalet på ett helt annat sätt än i kvantitativa undersökningar. Ett icke-sannolikhetsurval blir därför aktuellt med tanke på att målet inte är att generalisera utan uppnå så mycket kunskap som möjligt inom just ett område (Larsen, 2009, s. 77). Jag har med detta i åtanke använt mig av ett urval där jag personligen har valt de olika läromedlen och är därmed medveten om att dessa inte är representativa (Ibid., s. 78).

Som metod har jag valt en kvalitativ innehållsanalys där mer komplicerade tolkningar behöver göras och där syftet inte är att mäta eller räkna något i en text (Bergström & Boreus, 2005, s. 44). Eftersom jag även är intresserad av att se likheter och skillnader i de olika läromedlen blir det aktuellt med en komparativ studie. Staffan Stukat skriver i sin bok *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* att det kan ge intressanta resultat när man jämför olika texter med varandra och inte bara förklara och beskriva innehållet i texterna. Att förklara de likheter och skillnader man upptäcker leder till mer intressanta läroboksanalyser (Stukat, 2005, s. 53).

En kvantitativ innehållsanalys skulle inte vara lämpligt då jag inte har som syfte att räkna eller mäta uttryck, ord, begrepp eller argument. Hade min avsikt till exempel varit att räkna förekomsten av

begreppet alternativa religioner hade denna metod kanske passat. Men eftersom min avsikt inte är att kvantifiera vänder jag mig till den kvalitativa innehållsanalysen (Bergström & Boreus, 2005, s. 44). Genom den kvantitativa innehållsanalysen skriver Bergström och Boreus att man inte når det underförstådda och utsagda i en text, texten tillåts inte "tala" och för lite vikt läggs vid sammanhangets betydelse vilket kan skapa validitetsproblem (Ibid., s. 77).

3.4 Kritisk reflektion

Studiens syfte handlar om förståelse och tolkning av texter i läromedlen, den utgår därför från en hermeneutisk kunskapssyn där syftet är att tolka och förstå världen ur subjektets perspektiv. Forskaren blir därför en del av det som studeras (Thomassen, 2007). Ur ett hermeneutiskt perspektiv skriver Bryman att när tolkningar görs utgår vi människor från vår förförståelse, detta medför i sin tur att en annan människa kan tolka samma text på ett helt annat sätt (Bryman, 2001, s. 370-71). Min förståelse och mina tolkningar som jag skapar utgår från den värld jag lever i, min egen kultur och kunskap. Det är viktigt att ha detta i åtanke och att dessa påverkansfaktorer även gäller andra. Detta kan vara en svårighet med den kvalitativa metoden, det är utöver det även svårt att generalisera resultaten. Kvalitativa metoders subjektivitet är något som kritiseras av många eftersom du kan få olika resultat beroende på vem det är som gör tolkningen (Stukat, 2005, s. 32). Men genom att försöka ge så mycket information som jag kan om mitt arbete ökar jag studiens replikerbarhet (Ibid., s. 33).

4. Teoretisk ram

För att analysera mitt material kommer jag utgå från två olika kunskapssyner som jag menar är relevanta för mitt arbete. Dessa två kunskapssyner döper Härenstam till hermeneutisk/dialektisk kunskapssyn och analytisk/positivistisk kunskapssyn (Härenstam, 2000, s. 141-142). Med tanke på dessa långa namn kommer jag att kalla dessa kunskapssyner för positivistisk och hermeneutisk kunskapssyn.

4.1 Kunskapssyn

Den positivistiska kunskapssynen, menar Härenstam, är den sortens kunskap som bygger på fakta som beskriver verkligheten. Inom denna kunskapssyn ska läromedlens huvudsakliga uppgift vara att hänvisa till objektiv kunskap. Utgår man från en positivistisk kunskapssyn i undervisningen utgår man till exempel från följande frågor: Vad utmärker alternativa religioner eller Jehovas Vittnen? Vad är skillnaden mellan Jehovas vittnen och Kristendomen? Religionen blir mer som ett objekt här som

försöker ge en sann bild av. ”Lärobokstexten har en karaktär av slutgiltig sanning över sig” (Ibid., s. 142).

Den hermeneutiska kunskapssynen har inte ett neutralt eller objektivt utgångsläge när man tolkar världen, en ”fördom” eller uppfattning finns redan när ett fenomen möts. Fördomen är en given genom den förståelsehorisont man har. Mötet innebär sedan förändring och omtolkning av ”fördomen” som hjälper till att skapa nya horisonter. Dessa möten med andra leder sedan genom en dialogisk process till en horisontsammanmältning, vilket då ger nya perspektiv och tolkningar om fenomenet.

“Kunskapsutveckling innebär vidgning av horisonter från de utgångspunkter man har” (Ibid., s. 141-142). Den hermeneutiska kunskapssynen utgår därmed inte från att elever har en objektiv utgångspunkt i mötet med olika religioner utan att elever redan har vissa uppfattningar och ”fördomar” när de möter dessa religioner.

Härenstam menar att den tolkning som vi gör av verkligheten inte är slutgiltig utan en process som är öppen för nya omtolkningar och perspektiv. Den hermeneutiska kunskapssynen handlar alltså om att försöka vidga sina horisonter så mycket som möjligt och ha en medvetenhet om att man i nya möten möter olika perspektiv, förståelse processen är därmed oändlig. Kunskapsprocessen i den hermeneutiska synen går ut på att låta eleven möta nya bilder och texter som leder till att elevernas horisonter vidgas. Härenstam menar att det alltid går att få nya perspektiv och göra nya upptäckter på allt (Ibid., s. 142). Lärobokstexter som är skrivna ur detta perspektiv ska inte vara ”slutgiltiga sanningar” utan skapa en slags nyfikenhet hos eleverna på nya texter och ge intressen och förutsättningar för att elever ska få en ökad förståelse och vidga sina horisonter. Förståelse handlar även om att få olika perspektiv på ett fenomen och att en emotionell förståelse även erhålls och inte enbart en kognitiv. Böckerna kan då vara mer öppna för poetiska och litterära texter som ett slags medel till att öka förståelse och vidga horisonter (Ibid., s. 143). Denna kunskapssyn, skriver Härenstam, betonar vikten av att försöka ge en så hederlig och mångsidig bild av en religion. Den visar på att vi alla, så även forskare och läromedelsförfattare är ”insatta i traditioner” som påverkar och ”formar vårt sätt att se på tillvaron”, vi har därmed aldrig en neutral utgångspunkt när vi möter en annan kultur och religion (Ibid., s. 144). Vilken kunskapssyn som präglar de olika läromedlen har en avgörande roll för hur, vad och varför vissa saker presenteras om en viss religion (Ibid., s. 144-145). Olivestam skriver i boken *Religions didaktik* att en hermeneutisk didaktik syftar till att ge eleven intresse för ämnets innehåll och där fokus inte ligger på skillnader utan på likheter (Olivestam, 2006, s. 147).

5. Resultat - Analys av läromedlen

Här nedan kommer jag att redogöra för de olika läromedlen som jag har valt att analysera. Frågan kommer att presenteras först för att på så sätt ge en bättre struktur till mitt arbete. Varje enskild bok redovisas för sig för att sedan avslutas med en diskussion. Läromedlen kommer jag att granska i följande ordning: ”Mittpunkt religionskunskap A”, ”Religion, del fyra”, ”Religion och sånt” och ”Religionskunskap A”

5.1 Vilka alternativa religioner presenteras i läromedlen och hur mycket utrymme får de?

Alternativa Religioner	Mittpunkt religionskunskap A	Religion del fyra	Religion och sånt	Religionskunskap A
Jehovas Vittnen	x	x		
Hare Krishna				x
Mormoner		x		
Scientologi	x	x		x
Humanism		x		
Rastafari		x		
Satanism	x	x	x	
Sikhism		x		
Jainism		x		
Zen-Buddhism		x		
Esoteriska rörelser			x	
Livets ord				x
New Age	x	x	x	x

Tabell 1, vilka alternativa religioner som presenteras och hur mycket.

Läromedel	Totalt antal sidor	Antal sidor alternativa religioner	% inom läromedlet
Mittpunkt Religionskunskap A	144	9	6,3 %
Religion del fyra	112	20	17,9 %
Religion och sånt	222	24	10,8 %
Religionskunskap A	190	8	4,2 %

Tabell 2, hur mycket utrymme alternativa religioner får.

Analys

Mittpunkt religionskunskap A: Denna bok är från 2006 och har sammanlagt 144 sidor varav nio sidor ägnas åt att presentera alternativa religioner. Dessa presenteras under kapitlet *Nya religiösa grupper* och är följande: Jehovas Vittnen, New Age, Satanism och Scientologikyran (Tollstadius & Öberg, 2006).

Religion del fyra: Boken är från 2003 och har sammanlagt 112 sidor. I denna bok ägnas 20 sidor åt att presentera alternativa religioner under kapitlet *Andra livsåskådningar* och är följande: Humanism, New Age, Rastafari, Jesu Kristi Kyrka av Sista dagars heliga – Mormonkyrkan, Jehovas Vittnen, Satanism, Sikhism, Jainism, Zen-Budhism, Scientologi (Berlin & Börge, 2003).

Religion och sånt: Boken är publicerad 2000 och är på 222 sidor. Det ägnas 24 sidor i denna bok till att presentera andra alternativa religioner. I denna bok har New Age ett eget kapitel och får nio sidor. Sedan finns ett kapitel som heter Esoteriska rörelser och satanism. Slutligen avslutas dessa kapitel med en definition på vad en sekt är. New age och Satanism är de enda som tas upp (Börge, 2000).

Religionskunskap A: Denna bok är från 2009 och är på sammanlagt 190 sidor. Det ägnas åtta sidor under kapitlet *Religionens återkomst* åt alternativa religioner. Följande tas upp: Livets ord, Hare-Krishna, Scientologin, New Age (Alm, 2009).

Sammanfattande diskussion

Vi kan här se att det skiljer sig vilka olika alternativa religioner som tas upp i de olika läromedlen. Dock är New Age med i alla dessa läromedel och ges en hel del utrymme i ett läromedel, *Religion och sånt*, där nio sidor ägnas åt det. New age har här en väldigt central roll. Jag kan här göra en koppling till det Härenstam skriver om att läroboksförfattarna gör ett urval som många gånger är påverkad av den

tidsanda och det religiösa klimatet som finns i samhället. Men även författarnas bakgrund och värderingar lyfts fram som en påverkande faktor (Härenstam, 2000, s. 119–120, 133). Kanske är just New Age den alternativa religion som är mest populär i vårt svenska samhälle idag och därför väljs New Age ut för att mer utförligt beskrivas och diskuteras i dessa kapitel.

I två av böckerna *Mittpunkt religionskunskap A* och *Religionskunskap A* förbises nästan ”alternativa religioner”, det är väldigt kort och sammanfattande beskrivet, i de två övriga böckerna ges de emellertid lite mer utrymme. Men frågan blir då om detta är tillräckligt för att få en heltäckande bild av dessa religioner. Att satanism togs upp i *Religion och sånt* och *Mittpunkt religionskunskap A* var lite förvånansvärt, det finns säkerligen andra religioner som är vanligare i vårt land. I *Religion och sånt* får Satanism nämligen fyra sidor och författarna ger två sidor åt att förklara vad en esoterisk rörelse är, ett begrepp som vi bara finner här. I *Mittpunkt religionskunskap A*, där satanism får en sida, skriver författarna att satanism tas upp eftersom det har fått stora rubriker det senaste årtiondet, det är alltså inte på grund av att anhängarna är många utan på grund av att rörelsen uppfattas som mycket extrem (Tollstadius & Öberg, 2006, s. 119). Det är även intressant att studiens fokusreligioner, i synnerhet Mormonerna och Jehovas vittnen, nämns så lite i läromedlen eftersom dessa även är nationella minoriteter och representerar en andel av skolans elever.

5.2 Vilken kunskap förmedlas och hur framställs Mormoner, Jehovas Vittnen och Hare Krishna i läromedlen?

Analys

Mittpunkt religionskunskap A: I denna bok får Jehovas Vittnen en sida i hela boken och beskrivs här som en kristen rörelse. Först går författarna igenom hur Jehovas vittnen uppstod och bakgrund till dess grundare, fokus läggs bland annat på att världen skulle gå under 1914 och sedan tydliggör författarna att den inte gjorde det. Sedan går författarna igenom vad Jehovas vittnen tror på, det tas exempelvis upp att människan ska lyda Gud och att sällskapet Vaktornet är Guds organisation på jorden. Namnet Jehovas förklaras med att det är det ursprungliga namnet för Gud och mycket fokus läggs även på vad ett Jehovas vittne inte får göra. De får exempelvis inte ta emot blodtransfusioner, de inte får göra värnplikt, engagera sig politiskt och fira födelsedagar, påsk och jul. Hur många som kommer till himlen nämns och hur viktig dörrknackning är för Jehovas vittnen. Dörrknackning är viktigt eftersom om man inte blir vittnen i detta liv finns det ingen chans att komma till det jordiska paradiset.

Om vi kopplar detta till det Härenstam skriver om kunskapssyn menar jag att denna lärobok utgår från en positivistisk kunskapssyn. Man försöker ge en slags sann bild av religionen och religionen blir mer som ett objekt. Den ger känslan av en slutgiltig sanning (Härenstam, 2000, s. 142). Vi kan även här ha i åtanke det Härenstam skriver om att den kunskap som förmedlas i läromedlen är andrahandskällor där information och perspektiv är av någon/några utvalda (Ibid., s. 119–120). Det görs i denna bok heller inga skildringar ur troende människors perspektiv och kan därmed leda till att ingen allsidig bild ges av religionerna. Eleverna kan få fel bild av religionerna när vissa saker framhävs mer medan andra saker helt utelämnas (Ibid., s. 193). I detta fall framhävs det mer vad Jehovas vittnen inte får göra.

Det som även uppmärksammades var författarnas kommentar angående grundarens förutsägelse om världens undergång 1914. De skrev följande: ”Han predikade att vår värld skulle gå under 1914 [...] Världen gick inte under 1914.” (Tollstadius & Öberg, 2006, s. 116). Det är intressesant att författarna tar sig utrymme att kommentera religionen i läromedlet, en kommentar som möjligtvis kan säga något om den bild författarna har om religionen. Denna bild kan i sin tur möjligen förklara varför författarna skriver som de gör. I denna bok tas inget upp om Mormoner och Hare Krishna.

Kapitlet avslutas sedan med en diskussion om destruktiva sekter och vad det innebär. Det skrivs här att en sekt är en lite rörelse som har en stark och bestämmande ledare över dess medlemmar. Att sektmedlemmar oftast bara umgås med varandra och att dessa har hårda regler att förhålla sig till. Ifrågasättandet av läran eller att inte följa dess regler blir en risk och medlemmarna kan frysas ut. Här förklarar författaren att den inte vill peka ut någon av dessa enskilda rörelser som sekt eller destruktiva och att det är upp till eleverna om de anser att dessa religiösa rörelser är det eller inte (Ibid.). Författarna visar här på en medvetenhet kring begreppet sekt och dess negativa laddning när de skriver att de inte vill peka ut dessa rörelser som sekter och uppmanar läsaren istället att avgöra det. Flera forskare och bland annat religionssociologen Eileen Barker skriver att ”nya religiösa rörelser” introducerades just för att undvika sekt som är starkt värderande och har en negativ klang (Bogdan, 2009, s. 540). Dessa religiösa rörelser pekas ändå indirekt ut som sekter med tanke på att de ingår i samma kapitel där diskussionen kring begreppet sekt görs. Det är även intressant att lägga märke till att kapitlet heter ”Nya religiösa grupper” men avslutas med vad en destruktiv sekt är, det visar nämligen att dessa används synonymt med varandra.

Religion del fyra: I denna bok tas både Jehovas Vittnen och Mormoner upp men inte Hare Krishna. Jehovas Vittnen och Mormonkyrkan får en sida var. Om Mormonkyrkan börjar författarna att redogöra för att detta endast är ett smeknamn, det riktiga namnet är Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga. Det görs en presentation om att kyrkan kom till Sverige 1853 och att den har idag 10 000 medlemmar i

Sverige och 13 miljoner i hela världen. Grundaren Joseph Smith presenteras och deras viktigaste skrift, Mormons bok. Där skildras exempelvis en grupp israeliter som besökte USA för flera tusen år sedan och att det sägs att de amerikanska indianerna är ättlingar till dessa israeliter. Sedan följer en del med lära och traditioner, här tar författarna bland annat upp att tron på Gud är väldigt viktig. Mormoner gör ställföreträdande dop för avlidna människor och är därför väldigt intresserade av släktforskning. Alkohol, kaffe, te och alla slags droger är förbjudna för en mormon. Månggifte tas upp och att det fanns den första tiden på 1800-talet men att det sedan 1890 upphörde, den klassiska kärnfamiljen förespråkas starkt idag och livet kretsar kring familjen. Avslutningsvis nämns att mormoner ägnar ett och ett halvt till två år åt att missionera och finns ca 50 000 missionärer runt om i världen.

Jehovas vittnen presenteras med att de känns igen av deras dörrknackning då de presenterar sin tro, och säljer tidskrifterna ”Vaktornet och ”Vakna”. En presentation ges även här om dess medlemmar i hela världen som är 6 miljoner och ungefär 25 000 i Sverige. Grundaren Charles T Russel presenteras, som är från USA och grundade kyrkan under 1870-talet. Sedan presenteras deras lära och traditioner, här nämns deras heliga skrift Bibeln och att den läses bokstavligt, författarna förklarar sedan att namnet Jehova betyder Gud.

Harmagedon är den kamp eller slag som Jehovas Vittnen väntar på där Jehova alltså Gud ska göra slut på sina fiender. Blodtransfusioner tas även i denna bok upp som förbjudet men det förklaras inte varför, till skillnad från den första boken där man faktiskt redogör för varför de inte tar emot blod. Att Jehovas vittnen inte firar kristna högtider som påsk, jul, pingst förklaras med att det inte står något om dessa i bibeln och att det är hedniska traditioner.

Det som skrivs i denna bok om Mormoner och Jehovas vittnen känns i det stora hela fritt från värderingar och neutralt. Trots att informationen är kort lyckas författarna visa dess grundtankar och ursprung samt lära och traditioner. Ordet sekt används överhuvudtaget inte i denna bok utan dessa religioner beskrivs som andra livsåskådningar. Författarna ger förklaringar på den lära och traditioner som dessa religioner har. Om Mormonerna förklarar exempelvis författarna att de inte dricker kaffe, alkohol och te för att dessa ses som droger, de tydliggör även det som kyrkan oftast förknippas med, månggifte och redogör för att detta endast var under kyrkans första tid men har varit förbjudet sedan 1890. Att det även ges en förklaring till varför Jehovas vittnen inte firar jul, påsk och andra kristna högtider förklaras med att det är hedniska traditioner. Denna bok menar jag inte har en lika stark fokus på ”slutgiltiga sanningar utan skapar en nyfikenhet hos läsaren samt ökad förståelse. Boken lutar därmed mer åt den hermeneutiska kunskapssynen (Härenstam, 2000, s. 143).

Religion och sånt: I denna bok läggs stor fokus på New Age. Varken Jehovas vittnen, Hare-Krishna eller Mormoner tas upp i denna bok. Boken väljer däremot att ta upp sju sidor om vad en sekt är och där nämns att Hare Krishna och Jehovas vittnen brukar ses som sekter. Mer ingående går de inte in på dessa religioner. Sekt definieras här som en grupp som avviker från samhällets huvudreligioner. De skriver till exempel att en sekt kan vara en liten grupp som kanske inte delar ”mina” åsikter eller värderingar och att det för andra är förknippat med något farligt och negativt. Det ges sedan förslag på olika definitioner där det bland annat står att en sekt styr, manipulerar och försöker leda människorna med diskreta knep. Läran eller ledaren får inte ifrågasättas och en total underkastelse är viktig. Det tas även upp att dessa isoleras från familj och samhälle samt att medlemmarna utnyttjas ekonomiskt. Nedbrytande grupper används i denna bok synonymt med ordet sekt.

Läsaren uppmanas i slutet av kapitlet att skaffa sig kunskaper om några grupper som brukar definieras som sekt, Hare Krishna och Jehovas vittnen ingår i dessa, för att sedan se om kännetecknen för sekt stämmer in på dessa. Författaren försöker ändå här få läsaren att undersöka och fundera vidare kring dessa religioner och begreppet sekt (Börge, 2000, s. 213). Förutom det som nämnts ovan så nämns inga av dessa alternativa religioner som är fokus i detta arbete, men jag anser att det ändå är relevant för mitt arbete att nämna det som tas upp om sekter och hur de framställs. Med tanke på att dessa alternativa religioner förknippas med sekter i läroboken. I denna lärobok försöker författaren på något sätt att generalisera och ge olika definitioner på sekter. Definitionen har en väldigt negativ klang där författaren bland annat skriver att i en sekt manipuleras och styrs människor ”med diskreta knep dit sekten vill” (Ibid., s. 209).

Eileen Barker skriver att dessa rörelser inte går att generaliseras eftersom det enda som är gemensamt för dessa är att de just kallas nya/alternativa rörelser eller sekt. De skiljer sig väldigt mycket från varandra både i tro, ledarskap, livsstil, ursprung, traditioner m.m. (Bryan & Creswell, 2001, s. 20). Den hermeneutiska kunskapssynen menar att jag som läsare inte har ett objektiva eller neutralt utgångsläge, jag har med andra ord redan en uppfattning när jag möter något. Om jag som elev möter denna lärobok med en uppfattning om att sekter är något negativt och destruktiva och att sedan läroboken förknippar Jehovas vittnen och Hare Krishna med sekt, stärker bara min ”fördom”. Istället borde detta möte innebära omtolkning och förändring av ”fördomen” menar Härenstam. Eleven behöver möta nya perspektiv och tolkningar (Härenstam, 2000, s. 141–142). Eleverna behöver vidga sina horisonter få andra perspektiv och låta de möta olika texter och bilder (Ibid., s. 143).

Religionskunskap A: I denna bok tas varken Jehovas vittnen eller Mormoner upp men Hare Krishna

rörelsen tas dock upp. Jag kommer därför att redogöra för hur Hare Krishna rörelsen framställs i denna bok. Bakgrund kring Hare Krishna rörelsen tas upp av författarna, den grundades på 1500-talet av indierna Sri Caitanya och rörelsen har sina rötter i hinduismen. Krishna betraktas som den ende guden och att denne dyrkas med offer och böner. Rörelsen kom dock inte till Sverige förrän på 1900-talet och betraktas därför som en ny rörelse här.

Texten om Krishna rörelsen är väldigt kortfattad och det skrivs inte så mycket om vad målet och meningen är för Krishna rörelsen, ”Belöningen och målet är befrielsen från återfödelseernas kretslopp, och ett liv i evig gudsgemenskap i lycksalighet och kunskap” är det enda författaren tar upp (Alm, 2009, s. 112). Denna bok är den enda som tar upp Hare Krishna och som nämndes ovan väldigt sammanfattad och svår att förstå. Författaren skriver exempelvis ”Caitanya blev i tjugofemårsåldern omvänd till bhaktifromheten” samt att rörelsen bygger på bhaktifromhet, men förklarar sedan inte vad detta innebär, vilket skapar otydlighet i texten (Ibid., s. 112). Även denna bok har en positivistisk kunskapssyn, författaren försöker nämligen ge en kort sammanfattad sann bild av religionen. Kunskap som bygger mer på fakta och inte förståelse (Härenstam, 2000, s. 142). Jag kan även förstå att med tanke på dess begränsade utrymme kan det bli svårt att ge mer information och på så sätt skapa mer förståelse hos läsaren.

Sammanfattande diskussion

Tre av läromedlen utgår från en positivistisk kunskapssyn, det är *Mitt punkt religionskunskap A*, *Religion och sånt* och *Religionskunskap A*. Dessa böcker ger inte läsaren ökad förståelse, texten är mer faktacentrerad och ger en känsla av att det som skrivs är ”sanningen”. Härenstam skriver att inom denna kunskapssyn är läromedlens huvudsakliga uppgift att hänvisa till objektiv kunskap. Kanske utgår författarna utifrån detta med tanke på det Olivestam skriver att religionsundervisningen övergick till att vara objektiv år 1969. Författarna är då väldigt försiktiga med att inte ”påtvinga” eleverna en religion (Olivestam, 2006, s. 21–23). Det kan dock med tanke på detta bli svårt för eleverna att vidga sina perspektiv och uppfattningar om dessa religioner (Härenstam, 2000, s. 144). Som jag nämnt ovan är begreppet sekt väldigt negativt laddat och för med sig negativa associationer. Att läromedlen *Mittpunkt religionskunskap A* och *Religion och sånt* för en diskussion om sekter i samma kapitel som dessa alternativa religioner kan leda till att eleverna kopplar dessa med sekter och således får en negativ bild av Jehovas vittnen, Mormoner och Hare Krishna. Att alternativa religioner beskrivs i termer av avvikelser är i själva verket något genomgående i studiens fyra läromedel, men detta gäller i synnerhet Jehovas Vittnen (Berlin & Ring, 2003, s. 105; Tollstadius & Öberg, 2006, s. 116). Dessa alternativa religioners likheter med de mer konforma religionerna hittas sällan i texterna.

Den enda boken som lutade mer åt en hermeneutisk kunskapssyn är *Religion del fyra*. Denna bok skapar mer nyfikenhet hos läsaren, författarna försöker förmedla mer förståelse i läroboken. Att de förklarar varför de gör vissa saker eller varför de avstår från dem visar ändå på att författarna vill ge en slags förståelse för dessa (Härenstam, 2000, s. 143).

Något som dock saknas i samtliga läromedel är en subjektiv beskrivning där eleverna får möta människor som motiverar sin tro och sina val, detta kan vara ett sätt för eleverna att vidga och skapa ny förståelse och nyfikenhet som Härenstam menar är viktigt (Ibid., s. 143). Samtliga läromedel saknade denna hermeneutiska aspekt, nämligen subjektiva beskrivningar, inklusive *Religion del fyra* som ovan nämndes hade en mer hermeneutisk kunskapssyn. Härenstam menar även att det borde föredras texter som ger upphov till nyfikenhet på andra nya texter framför framställningen som ger eleverna intrycket att ”detta är sanningen”. Slutgiltiga sanningar ger nämligen intrycket att det inte finns anledning att söka vidare (Ibid., s. 161).

Samtliga läromedel skiljer sig en hel del när det gäller vilka alternativa religioner som inkluderas, i synnerhet studiens fokusreligioner, och när de inkluderas ges dessa ett begränsat utrymme. Jehovas vittnen finns med i två av läromedlen, *Mitt punkt religionskunskap A* och *Religion del fyra*. Mormoner finns med i en lärobok, *Religion del fyra* och Hare Krishna i en, *Religionskunskap A*. I två av läromedlen, *Mitt punkt religionskunskap* och *Religion och sånt*, förs en diskussion om vad en sekt är och en definition av begreppet görs, i slutet av kapitlen (Tollstadius & Öberg, 2006, s. 121ff; Ring, 2000, s. 209ff). På ett indirekt sätt visar detta på att författarna associerar sekt till dessa religioner.

I *Mittpunkt religionskunskap A* där Jehovas vittnen nämns som en kristen rörelse blir fokus ändå på skillnader, vad som gör de ”annorlunda” istället för att ta upp likheterna med kristendomen. Vad som tas upp och hur det tas upp skiljer sig en hel del i *Mittpunkt religionskunskap A* och *Religion del fyra* när det gäller Jehovas Vittnen. Det första är att den tillskrivs som en kristen rörelse i den ena läroboken men inte i den andra. *Religion del fyra* börjar med att presentera Jehovas Vittnen om hur de förmodligen känns igen, alltså via deras dörrknackning och att de på så sätt missionerar sedan nämns antalet medlemmar som finns i världen och hur många som finns i Sverige. *Mittpunkt religionskunskap A* däremot börjar med att presentera hur Jehovas Vittnen uppstod och dess grundare, sedan nämns att grundaren Charles Russel predikade att världen skulle gå under 1914 och sedan att den inte gjorde det, något som inte alls nämns i *Religion del fyra* (Tollstadius & Öberg, 2006, s. 116). Något som nämns i de båda läromedlen är förbudet mot blodtransfusioner men det ges dock lite olika förklaringar till varför. I *Religion del fyra* skriver författarna att Jehovas Vittnen enligt Bibeln inte får ta emot blod från andra

personer om de skulle bli sjuka och att det finns andra och bättre sätt än blodtransfusioner. Mer skriver inte författarna om detta och det blir otydligt med vad som menas med ”bättre sätt” (Berlin & Ring, 2003, s. 105). I *Mittpunkt religionskunskap A* skriver författarna att förbudet mot blodtransfusioner grundar sig på ett bibelord där det sägs att själen finns i blodet (Tollstadius & Öberg, 2006, s. 116). I det stora hela är det liknande saker som tas upp om Jehovas Vittnen i dessa två läromedel.

I läromedlen utgår samtliga författare från en innehållslig definition där beskrivningen om dessa religioner görs ”utifrån”, religionen tas upp i form av tro, lära och heliga skrifter. Vad religionen kan fylla för funktion hos människan, till exempel i form av styrka, att det ger mening och gemenskap är inget som författarna utgår ifrån (Flennegård m. fl., 2003, s. 16). Ett perspektiv inifrån saknas i alla läromedel vilket jag menar skulle ge ökad förståelse och intresse samt leda till en mer hermeneutisk kunskapssyn. Den kunskapssyn som ligger bakom ett visst läromedel får betydelse för hur, varför och vad läromedlen presenterar och representerar en religion på ett visst sätt (Härenstam, 2000, s. 145).

Det varierar även i de olika läromedlen under vilket kapitel dessa alternativa religioner som jag har utgått ifrån nämns. De presenteras under kapitlet *Nya religiösa grupper, Andra livsåskådningar och Religionens återkomst*. Det verkar inte finnas ett gemensamt namn som läromedelsförfattarna utgår ifrån, detta skiljer sig mycket från läromedel till läromedel. En stor skillnad är även att det skiljer sig mellan de olika läromedlen gällande val av alternativa religioner, vilka som inkluderas och utelämnas.

5.3 Läroplan och kursplan i förhållande till läromedlen

Läromedlen som jag har granskat ger ett alltför begränsat utrymme åt dessa alternativa religioner. Det kan då bli svårt att uppnå det läroplanen skriver om att eleverna ska få förståelse för andra människors sätt att tänka och leva samt hur människors värderingar hänger ihop med olika religioner och andra livsåskådningar (kursplan Religionskunskap). Kursplanen ger riktlinjer som innebär mer utrymme åt andra alternativa religioner och livsåskådningar men detta kan ha varit svårt att leva upp till i de läromedel jag analyserat eftersom själva läromedlen har begränsat utrymme. Att hälften av de läromedlen som jag har valt att utgå ifrån dessutom kopplar dessa religioner med ordet sekt och ger en alltför stereotypisk och onyanserad bild menar jag kan medföra till en negativ bild. Och kan därmed få många elever att känna sig kränkta och diskriminerade (Härenstam, 2006). De grundläggande värden som beskrivs i Lpf 94 är tydlig med att ingen skall behöva utsättas för diskriminering på grund av religion eller annan trosuppfattning. Skolan skall istället befrämja förmåga till inlevelse och förståelse för andra människor (Lpf 94:3-4).

Syftet med religionskunskap är att eleverna skall utveckla kunskaper om olika religioner och

livsåskådningar i det egna samhället och i andra delar av världen (kursplan Religionskunskap). Jehovas vittnen, Mormoner och Hare Krishna är religioner som finns i vårt svenska samhälle idag det räcker därmed inte längre med att bara få kunskap om dem stora världsreligionerna som exempelvis Kristendom och Islam. Det religiösa landskapet har förändrats i vårt land och det ställer nya krav dels på lärare som undervisar men även läromedelsförfattare (Andersson & Sander, 2009, s. 521).

Det var endast en lärobok som lutade mer åt den hermeneutiska kunskapssynen och lyckades skapa mer förståelse med tanke på författarnas sätt att förklara mer ingående det som oftast förknippas med dessa religioner. De ger svar till varför de gör vissa saker och varför inte. Utifrån denna lärobok kan religionsämnet syfte att få förståelse för andra människor samt utveckla mer djupgående kunskaper om dessa religioner vara möjlig att uppnå.

I Lgr 11, vilket är läroplanen för grundskolan och inte gymnasiet där studiens utvalda läromedel används, står det att eleven ska undervisas i att värdera källornas relevans och trovärdighet i förhållande till religioner och andra livsåskådningar (Lgr 11, s. 186). Eftersom detta bör undervisas redan i grundskolan så vore det logiskt att det även förväntas av gymnasiet. Detta görs dock i endast ett av studiens fyra utvalda läromedel, där uppmanas eleven till att själv avgöra om dessa alternativa religioner passar under exempelvis begreppet sekt (Tollstadius & Öberg, 2006, s. 122).

Vi ser här att kurs- och läroplaner uppmuntrar till studier som hjälper till att forma en personlig uppfattning hos eleverna samt tolerans och förståelse för andras. Härenstam menar att den kunskapssyn som finns i kurs- och läroplaner som alltså bygger på förståelse motsätter sig till den kunskapssyn som dominerar läromedlen vilket mer bygger på något statiskt och på att sätta etiketter och klassifikationer (Härenstam, 1993, s. 273-275). Carl Olivestam skriver att religionsundervisningen idag fortfarande är faktabaserad och inte förståelsebaserad, detta trots läroplan och kursplanens intentioner samt elevernas önskan om en undervisning med mer diskussioner om deras livsfrågor (Olivestam, 2006, s. 19).

Härenstam skriver att när det gäller den moraliska och andliga utvecklingen handlar det inte bara om att eleverna ska lära sig om en icke kristen världsreligion utan det handlar mer om att man ska lära något från eller av den traditionen. Vidare menar han att med tanke på den svenska skolans tradition av objektiv, icke-konfessionell religionsundervisning har det istället betonats att eleverna ska lära sig om icke kristna religioner och inte från eller av. Sådant som har betraktats som påverkan har man varit restriktiv med (Härenstam, 2000, s. 145). Detta är något som märks i de flesta läromedlen som jag har analyserat, de förmedlar läromedelsförfattarnas färdiga föreställningar och givna svar istället för att uppmuntra eleverna att söka egna svar, tolkningar och förståelser (Olivestam, 2006, s. 147).

5. 4 Sammanfattning av analys

Jag har funnit att studiens alla frågeställningar har fått tillräckligt tillfredställande svar.

Här nedan följer en kort sammanfattning av min analys:

- De alternativa religioner som tas upp i läromedlen varierar från lärobok till lärobok. I *Mittpunkt religionskunskap A* tas följande upp Jehovas vittnen, New age, Satanism Och Scientologikyrkan. I *Religion och sånt* tas Humanism, New age, Rastafari, Jesu Kristi Kyrka av sista dagars heliga-Mormonkyrkan, Jehovas vittnen, Satanism, Sikhism, Jainism, Zen-Budhism, Scientologi. I *Religion och sånt* är det endast New age och Satanism som nämns. *Religionskunskap A* ingår följande alternativa religioner, Livets ord, Hare-Krishna, Scientologin och New age. Alternativa religioner får lite utrymme i läromedlen, som mest 24 sidor i *Religion och sånt* och som minst åtta sidor i *Religionskunskap A*.
- Tre av läromedlen *Mittpunkt religionskunskap A*, *Religion och sånt* samt *Religionskunskap A* utgår från en positivistisk kunskapssyn och är mer faktabaserade. *Religion del fyra* bygger mer på en förståelsebaserad kunskapssyn och lutar därmed mer åt den hermeneutiska kunskapssynen. I två av läromedlen *Mittpunkt religionskunskap A* och *Religion och sånt* blir framställningen av Jehovas vittnen och Hare-Krishna negativ eftersom dessa kopplas till det negativt laddade begreppet sekt.
- De flesta läromedel förutom *Religion del fyra* har svårt att uppnå läroplanens mål om förståelse och tolerans dels på grund av dess utrymme, men även eftersom att de har en positivistisk kunskapssyn och ger intrycket av slutgiltiga sanningar. Givna svar och färdiga föreställningar förmedlar författarna i dessa läromedel. *Religion del fyra* uppnår mer förståelse och tolerans utifrån den hermeneutiska kunskapssynen som präglar denna lärobok. Här görs heller ingen koppling mellan Jehovas vittnen och Mormoner till begreppet sekt.
- I frågan vad gäller olikheter, ser vi att det skiljer sig emellan läromedlen vilka alternativa religioner som tas upp och hur stort utrymme dessa får i läromedlen. Det skiljer sig även under vilket rubrik dessa tas upp till exempel *Nya religiösa grupper*, *andra livsåskådningar* och *religionens återkomst*. En likhet som finns är att det görs en innehållslig definition om Mormoner, Jehovas vittnen och Hare-Krishna i läromedlen. En annan likhet är att det i samtliga läromedel saknas en subjektiv beskrivning där människor förklarar sin egen tro och sina egna val.

6. Avslutande Diskussion

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka vilka religioner som betraktas som alternativa, hur dessa framställs i några av gymnasiets läromedel samt vilken typ av kunskap som förmedlas. Studien har haft för avsikt att undersöka alternativa religioner i allmänhet men även fokuserat på tre stycken, Mormoner, Jehovas vittnen och Hare Krishna. Likaledes ville jag dessutom undersöka hur mycket utrymme alternativa religioner får i läromedlen samt undersöka huruvida detta lever upp till de mål som formuleras i kurs- och läroplaner. Av intresse var även att jämföra de fyra läromedlen med dessa syften som utgångspunkt. Här nedan avser jag att diskutera mina resultat och lyfta fram några intressanta aspekter.

6.1 Slutsatser och reflektion

Efter att ha analyserat läromedlen och dess kunskapssyn framträder en bild som bygger på en faktabaserad och stereotypisk framställning i de flesta läromedlen. Författarna gör en förenkling av en komplicerad verklighet som Härenstam uttrycker det (Härenstam, 1993, s. 273). Jag har kommit fram till liknande resultat som Härenstam gjort, då han kom fram till islams negativa framställning i läromedlen. Härenstam menar då att det gäller gudstro, människosyn och islams koppling till konflikter (Ibid., s. 271). Den negativa framställningen i min analys som framför allt genomsyrar två läromedel *Mittpunkt religionskunskap A* samt *Religion och sånt* är att Jehovas vittnen och Hare Krishna blir negativt betonade när de nämns under diskussionen kring vad en sekt är. Peter Åkerbäck, en filosofie doktor, kritiserar just den bilden som dessa religioner får i olika läromedel, ordet sekt förknippas med något helt annat än religion. Han poängterar även att i mediala sammanhang får sekter en stereotypisk beskrivning och att de skillnader som finns osynliggörs (Åkerbäck, 2008, s. 46-47). Att läromedel, som har en så viktig och stor roll i skolans arbete, även förmedlar detta blir inte rättvist för de elever som tillhör någon av dessa religioner och kan till och med uppfattas som kränkande.

Den dominerande kunskapssynen i läromedlen är en positivistisk kunskapssyn, något som Härenstam menar är vanligt i lärobokstexter, kunskapen bygger på fakta och eleverna får inte stort utrymme för förståelse eller nyfikenhet (Härenstam, 2000, s. 142). Om vi ser till vad som uttrycks i kursplanen för syftet i religionskunskap så står det bland annat att syftet med religionskunskap är att eleverna skall utveckla kunskaper och sin förmåga att förstå kristendomen och andra världsreligioner och livsåskådningar (kursplan Religionskunskap). Men vad är det för sorts kunskap som elever får utifrån denna kunskapssyn? Det ger inte inlevelse eller förståelse vilket är en viktig punkt i syftet för religionskunskap. Det är en kunskapssyn som utgår från ett neutral och objektiv utgångsläge, men varken författare och elever har ett neutral eller objektiv utgångsläge när man tolkar världen utan har

oftast redan en ”fördom” en uppfattning när vi möter ett fenomen (Ibid., s. 141). Vi är alla, även forskare och läromedelsförfattare ”insatta i traditioner” som påverkar och formar hur vi ser på tillvaron (Ibid., s. 144).

Jag kommer fram till samma slutsats som Härenstam då han skriver att kunskapssynen i läroplanen som bygger på förståelse motsätter sig till den kunskapssyn som finns i läromedlen, som mer bygger på klassifikationer som något statiskt och absolut medan förståelse är något föränderligt och gradvist (Härenstam, 1993, s. 273, 275). Av studiens fyra utvalda läromedel är det tre som bygger på en positivistisk kunskapssyn.

En hermeneutisk kunskapssyn, som faktiskt påträffades i en av läroböckerna, utgår mer från att den tolkning som vi gör av verkligheten inte är slutgiltig utan en process som är öppen för nya omtolkningar och perspektiv. Texterna ska alltså hjälpa eleverna att möta olika perspektiv och att vidga sina horisonter, förståelse är alltså en process som är oändlig (Härenstam, 2000, s. 142). I läromedlet *Religion del fyra* är författarna mer noggranna med att förklara och skapa en känsla av förståelse när de till exempel förklarar att Mormonkyrkans ursprungliga namn är Jesu Kristi kyrka av sista dagars heliga, och redogör även för och förklarar varför kyrkan kopplas med månggifte. Här ser man att läromedelsförfattarna utgått från att läsarna inte har ett neutralt utgångsläge och förmodligen har en uppfattning i mötet med denna religion och väljer därmed att reda ut och skapa förståelse för läsaren. De får möta nya perspektiv som leder till att elevernas horisonter vidgas (Ibid., s. 142).

En viktig aspekt som saknas i samtliga läromedel är den funktionella definitionen av religion som beskriver religionen inifrån, det handlar om vad religion kan fylla för funktion hos en människa (Flennegård m.fl., 2003, s. 16). I den funktionella definitionen ingår även möjligheter för människor som tillhör någon av dessa religioner att få förklara sin egen tro. Detta menar jag kan skapa förståelse som Härenstam menar är av stor vikt i religionsundervisningen. Religion handlar både om det yttre och inre och är därmed inte något statiskt utan i ständig utveckling på samma sätt som en människas personliga tro är (Ibid., 2003, s. 18).

En fråga som har dykt upp under arbetets gång är om läromedelsförfattarna utgår och försöker uppnå de mål som finns i kurs- och läroplaner eller om de bara är utformade på ett sätt som underlättar försäljning. Eftersom läromedel är den dominerande litteraturen för de flesta eleverna blir det en viktig kunskapskälla. Det är därför särskilt viktigt att de håller en hög kvalitet och att kurs- och läroplaners intentioner följs och att de inte är ensidiga eller vilseledande (Motion 1992/93: Ub433). Jag har även observerat och funderat kring att det skiljer sig otroligt mycket mellan de olika läromedel vilka

alternativa religioner som tas upp. I inget av läromedlen togs Jehovas vittnen, Mormoner eller Hare-Krishna upp i samma lärobok. Detta var något som jag blev förvånad över och innebär att beroende på vilken skolan en elev går i och de religionsläromedel de använder så får de en viss typ av kunskap och detta påverkar ifall de får lära sig om Mormoner, Jehovas vittnen eller Hare Krishna. Eleverna kan antingen få mer förståelse, respekt och nyfikenhet för dessa religioner eller så kan det även stärka deras negativa fördomar. Om läromedel borde skilja sig åt så här mycket är en relevant fråga man kan ställa sig. Om skolor använder sig av olika läromedel, får de då samma utbildning?

Läromedelsförfattarna bör utforma läromedel som är i enlighet med kurs- och läroplaner. I kurs- och läroplaner uttrycks det vilket pedagogiskt ansvar pedagogerna har men de borde kanske även inkludera det pedagogiska ansvar läromedelsförfattarna har och ge riktlinjer för hur läromedel bör utformas.

De läromedel som har utgångspunkt i den positivistiska kunskapssynen menar jag har spelat ut sin roll, istället kan detta ersättas genom andra former av möten och intervjuer med representanter från olika religioner där elevernas förståelse för andras val men även sina egna val i livet skulle öka. En sådan undervisning skulle vara mer öppen för filmvisning och skönlitteratur i religionsämnet, koncentrationen skulle då inte ligga på att finna skillnader mellan religioner utan fokus skulle istället vara att lära av religioner. På detta sätt skulle vi kunna komma bort från att kategorisera olika fenomen och sedan sätta etiketter för att skilja dem från andra, eleverna kommer då bort från att tänka i ”vi och dem” termer. Jag anser att de flesta läromedlen jag har analyserat förmedlar denna ”vi och dem” känsla till eleverna som i sin tur kan komma att återge den i samhället på olika sätt. Majoriteten av de elever som är religiösa tror jag skulle protestera mot den beskrivning de får om ”sin” religion i de olika läromedlen som jag har analyserat. Men denna typ av hermeneutiska religionsundervisning som jag menar gynnar eleverna ställer höga krav på läraren när det gäller bedömning, planeringstid och urval.

En viktig slutsats är att eftersom läromedlen är det dominerande läromedlet så har läroboken en ledande position när det gäller värdebildning för eleverna. När lärobokens innehåll inte stämmer överens med den värdegrund och kunskapssyn som finns i kurs- och läroplaner uppstår det en konflikt, något som i dagsläget inte uppmärksammas i så hög grad. Eftersom att det idag inte finns någon speciell nämnd som granskar läromedlen blir det extra viktigt att lärarna är väl medvetna och insatta i de riktlinjer som finns i kursplanen och läroplanen. Samt att man på något sätt försöker vara medveten om att det kanske inte riktigt finns något idealiskt läromedel som passar alla elever och lärare men att man då försöker anpassa sig efter elevernas förutsättningar och behov samt riktlinjerna i kurs- och läroplaner och inte blint följer efter läromedlen.

”En välskriven bok är en flygande matta som för oss in i en värld vi inte kan besöka på något annat sätt” (Santayana).

6.2 Lärarutbildningen och lärarna

För att avsluta mitt arbete vill jag belysa ett problem som har synliggjorts för mig, eftersom det idag inte finns någon myndighet som granskar läromedlen tillfaller därför denna uppgift på lärarna. Men vi som har genomgått denna lärarutbildning på Södertörns Högskola har inte fått någon speciell utbildning i hur man granskar läromedel. Det kommer därmed vara upp till lärarens subjektiva åsikter när ett läromedel ska granskas. Lärarnas intresse, kunskapssyn och uppfattning kommer att styra vilka religioner/alternativa religioner, läromedel och vilken typ av kunskap som eleverna kommer att möta i religionskunskap. Skolans elever får därför olika religionsundervisningar beroende på läraren. Kanske kan detta vara något som belyses mer i lärarutbildningen i framtiden.

6.3 Vidare forskning

Eftersom att detta ämne är relativt outforskat skulle det vara intressant att forska vidare och fördjupa sig ytterligare i detta. Det skulle vara givande och intressant att intervjua elever som tillhör dessa religioner och se hur de uppfattar religionsundervisningen och om de känner igen sig i den beskrivningen som finns i läromedlen om deras religion. Det skulle även vara intressant att observera lärare i religionsundervisningen och hur de framför dessa alternativa religioner eller om de ens får något utrymme.

Denna studie fick mig även att undra om en alternativ religion kan bli en konform och ”normal” religion. Jag skulle då försöka finna exempel på religioner som genomgått denna förändring och studera förändringsprocessen. Finns det några villkor som måste uppfyllas och vilka är då dessa? Finns det religioner idag som genomgår den förändringen? Det skulle även vara intressant att se hur denna förändringsprocess uttrycker sig i läromedel, jag skulle då jämföra läromedel från olika tidsperioder som beskriver samma religion och studera förändringen.

Käll – och litteraturförteckning

Litteratur

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005), *Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* i Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur

Bogdan, Henrik (2009), *New Age och nya religiösa rörelser: ökad mångfald och alternativa svar* i Andersson, Daniel & Sander, Åke (red.) *Det mångreligiösa Sverige: ett landskap i förändring*. Lund: Studentlitteratur

Bryman, Alan (2001), *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB

Hamberg, Eva (2001), *Kristen tro och praxis i dagens Sverige* i Bråkenhielm, Carl-Reinhold (red.) *Världsbild och mening: en empirisk studie av livsåskådningar i dagens Sverige*, Förlag: Nya Doxa

Flennegård Mattson, Malin & Eriksson, Leif & Hedengren, Uriel (2003), *Söka svar: kurs A*. Stockholm: Liber AB

Hartman, Sven Göran (1994), *Hur religionsämnet formades* i Almén, Edgar (red.) *Att undervisa om religion, livsfrågor och etik i skolan: texter för lärarutbildning och lärarfortbildning*. Linköpings univ, Linköping

Hellsten, Jan-Olof (2009), *Klart underkända-En kritisk läsning av läroböcker i religionskunskap i Signum*, 2009:7

Holm, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997), *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur

Härenstam, Kjell (1993), *Skolboks-islam: analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, Diss. Göteborg: Univ, Göteborg

Härenstam, Kjell (2000), *Kan du höra vindhästen?: religionsdidaktik-om konsten att välja kunskap*. Lund: Studentlitteratur

Larsen, Ann Kristin (2009), *Metod helt enkelt: en introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerups

Olivestam, Carl E (2006), *Religionsdidaktik-om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. Stockholm: Liber AB

Partridge, Christopher, Beskow, Per & Johansson, Lars (2005) (red.), *Nya religioner: en uppslagsbok om andliga rörelser, sekter och alternativ andlighet*, Örebro: Libris

Selander, Staffan (1988), *Lärobokskunskap. Pedagogisk textanalys med exempel från läroböcker i historia 1841-1985*, Lund: Studentlitteratur

Stukát, Staffan (2005), *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Thomassen, Magdalene (2007), *Vetenskap, kunskap och praxis. Introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups

Wilson, Bryan & Cresswell, Jamie (2001), *New Religious Movements: Challenge and response*, Förlag: Routledge

Åkerbäck, Peter (2008), *De obeständiga religionerna. Om kollektiva självmord och frälsning i Peoples Temple, Ordre du Temple Solaire och Heaven's Gate*. Diss Stockholms Universitet, Stockholm

Läroböcker

Alm, Lars-Göran (2009), *Religionskunskap för gymnasiet kurs A*, Stockholm: Natur och Kultur

Berlin, Ingrid & Ring, Börge (2003), *Religion, del fyra*, andra uppl., Stockholm: Liber AB

Ring, Börge (2000), *Religion och sånt: religionskunskap kurs A*, tredje uppl., Stockholm: Liber

Tollstadius, Bengt & Öberg, Ingemar (2006), *Mittpunkt Religionskunskap A*, Lund: Studentlitteratur

Internet

Härenstam, Kjell (2006), *En granskning av hur religion/trosuppfattning framställs i ett urval av läroböcker*, Skolverket. Tillgänglig:

http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.22923!Menu/article/attachment/Religion.pdf

Kursplan för Religionskunskap [2011-11-15] Tillgänglig: <http://www.skolverket.se> / Förskola & skola / Gymnasieutbildning / Gymnasieskola före ht 2011 / Kursplaner / Sök ämnen och kurser
Sökord: Religionskunskap

Kursplan för RE1201 - Religionskunskap A [2011-11-15] Tillgänglig: <http://www.skolverket.se> / Förskola & skola / Gymnasieutbildning / Gymnasieskola före ht 2011 / Kursplaner / Sök ämnen och kurser
Sökord: Religionskunskap

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11 [2011-11-15] Tillgänglig: <http://www.skolverket.se> / Lagar & regler / Läroplaner

Löow, M. m.fl. (1993). [2011-11-03] Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se> / Dokument / Motioner / Motion 1992/93:Ub433 *Läromedelsgranskning*

Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94 [2011-11-20] Tillgänglig: <http://www.skolverket.se> / Lagar & regler / Läroplaner

Nationalencyklopedin. Tillgänglig: <http://www.ne.se>, sökord: läromedel, läromedelsgranskning [2011-11-03]

Santayana, George [22/11-11] Tillgänglig: http://www.livet.se/ord/liknande/se_4106